

Velværelsen

Ny humanistisk velfærdsforskning

Velværelsen

Ny humanistisk velfærdsforskning

Peter Simonsen (red.)

Syddansk Universitetsforlag 2016

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2016
University of Southern Denmark Studies in Scandinavian Languages and Literatures vol. 127
Tryk: Specialtrykkeriet Viborg
Sats og omslag: Donald Jensen, Unisats ApS

Velværelsen er trykt med støtte fra:
VELUX FONDEN
Publikationsudvalget, Det Humanistiske Fakultet, Syddansk Universitet

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst med Copy-Dan

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M

www.universitypress.dk

Indhold

Indledning <i>Peter Simonsen</i>	7
Avantgarden til magten?: Den tidlige Klaus Rifbjerg og velfærdsstaten <i>Torben Jelsbak</i>	13
Bo bedre på moderne dansk: Velfærdssamfundets hjemmeside i 1960'erne <i>Malene Breunig</i>	41
Velfærdskrimien og dens kritik: Anders Bodelsens <i>Tænk på et tal</i> (1968) som eksempel <i>Jakob Stougaard-Nielsen</i>	63
Det bliver ikke i familien: Om velfærdsmetaforik i Jette Drewsens roman <i>Tid og sted</i> (1978) <i>Anne-Marie Mai</i>	83
Et spørgsmål om tillid?: Tillid i velfærdsstaten og i Hans Otto Jørgensens <i>Ida og Axel</i> -trilogi <i>Anne-Marie S. Christensen</i>	99

Det man ikke kan forsikre sig imod:
Om skyldens og tilgivelsens økonomi
hinsides velfærdssamfundet i
Ida Jessens roman *Det første jeg tænker på* 123
Nils Gunder Hansen

Den bløde mand og Hitler:
Karl Ove Knausgårds modstræbende hyldest
til den skandinaviske velfærdsstat 143
Kasper Green Krejberg

Indledning

Peter Simonsen, Syddansk Universitet

Artiklerne i *Velværelsen: Ny humanistisk velfærdsforskning* stammer hovedsageligt fra to seminarer afholdt i regi af forskningsprogrammet i Velfærdsfortællinger. Forskningsprogrammet blev oprettet i 2011 under det daværende Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Syddansk Universitet, og det videreføres under det i 2012 oprettede Institut for Kulturvidenskaber. Forskningsprogrammet er en del af en større forskningsarkitektur inden for velfærdsforskningen ved Syddansk Universitet. Her er et unikt miljø opstået over de senere år, hovedsageligt forankret ved Center for Velfærdsstatsforskning. Dette miljø bedriver både traditionel samfundsfaglig og socialvidenskabelig velfærdsforskning og søger fornyelser gennem tværfaglige samarbejder og gensidige inspirationer med humanistiske discipliner som historie og litteratur- og kulturforskning.

Forskningsprogrammet har udspring og tyngde i litteraturforskningen, hvilket afspejles af artiklerne i denne bog samt af beslægtede arbejder udgivet af deltagere i forskningsprogrammet (Hansen 2010; Simonsen og Stougaard-Nielsen 2011; Mai 2013; Simonsen 2014). Bogen søger at udvide det litterære fokus ved at bringe en fagfilosofisk analyse af spørgsmålet om tillid i relation til Hans Otto Jørgensens romaner og ved at bringe en designorienteret analyse af relationer mellem livsstilsmagasinet *Bo Bedre* og velfærdsstatens udvikling. Den nye humanistiske velfærdsforskningens videre udvikling ligger ikke mindst i en stadig udvidelse af det tværfaglige felt såvel empirisk som teoretisk og metodisk.

Bogen hedder *Velværelsen*. Udtrykket er ment som en sammenskrivning af *velfærd*, *tilværelse* og *velvære*, der skal signalere, at noget af det, forskningsprogrammet udforsker, er, hvordan vi lever vores liv efter nogle mønstre, der er dikteret af velfærdsstaten, og som orienterer

sig mod at realisere det gode velfærdsstatsliv i et paradoksalt krydsfelt mellem det mere salvelsesfulde, der rummes af tilværelsen, og som konnoterer åndelighed, og det mere lavpraktiske og kvasihedonistiske, der rummes af velværen, og som konnoterer kropslighed. Dette udforsker vi gennem litteraturen, kunsten, medierne og i øvrigt analyser af hverdagens forskellige diskurser og ritualer for at komme nærmere det store spørgsmål: Hvad er velfærd?

Dét er spørgsmålet i et af Peter Laugesens (f. 1942) digte, ”De hjemløse, de sindssyge”, fra samlingen *Fotorama* (2009). Her kan man læse, at vi ikke er ordet ’velfærd’ værdige. Mens politikerne kæmper om mere, ny, bedre, men jo helst ikke dyrere velfærd, stiller digteren sig på tværs og tillader sig at spørge: Velfærd til hvem og hvorfor? Og hvad er velfærd egentlig for en størrelse? Laugesen vrænger ad middelklassens egoisme og forståelse af velfærd som lig med at have det godt og trygt materielt:

De hjemløse, de sindssyge
er vi ligeglade med som samfund, det er velfærd, vi
vil i vores hjem og
sunde sind. Vær sund i eget
hjem og rask, vi er spejdere, gule, grønne og blå,
vi har tegn på armene, at vi er duelige, vores
apparater til genoplivning hænger ved siden
af skumslukkere og røgfangere på vægge og lofter og
tyverial-
armen peger direkte på Securitas. Sikkerhed, vi er sikre.

Laugesen artikulerer et nedbrudt og polariseret samfund i linjebruddet mellem andet og tredje vers, hvor ”sam” og ”fund” splittes. Det holdes sammen af en tynd tankestreg, men ikke mere end det. Han diagnosticerer sammenbruddet som fremkomsten af et vi- versus de-samfund, hvor ’vi’ er sunde i vores hjem, i en materiel sikkerhed, vi køber hos Securitas, og ’de’ er derude, udstødte og nogen, vi er ligeglade med.

Digtet provokerer ved at antyde, at vi har bevæget os væk fra en ide om velfærd forstået som offentlig, fælles sikring af de udsatte til en ide om velfærd som privatfinansieret sikring af vores egne vellykkede,

sunde liv. Det er, som om vores sundhed er betinget af en dæmoniserende eksklusion af gruppen af hjemløse og sindssyge:

[...] vi
er ligeglade med alt andet og alle
andre end os selv, og ikke engang så mange, for mange, blot
mig, jeg – og du, måske, måske et jegdu og dujag, jegjeg
og dududu, du du dududu, her sidder vi i carport, varulv,
der ude hyler du og dig, Nosferatu, dig –
spam er du, skrot er du, skrammel er du, med dit juletræ
foran lokalpsykiatrien, din blå næse i snefog, dit
haglene snot der triller ned ad den tynde jakke fra
Blå Kors eller Frelsens Hær [...]

Sprogligt er digtet en dekonstruktion af de personlige pronominers for-nemmelse af fast henvisning til på forhånd givne kategorier. 'Vi' er ikke alle, men 'os' versus 'du og dig'. Sproget demaskerer her nogle mulige falske, forestillede fællesskaber i velfærdssamfundet, og Laugesens digt er i det hele taget kritisk diagnosticerende uden at have nogen nemme løsninger på det sociale problem, det stiller til skue i form af mennesker, 'vi' finder overflødige og relegerer til gadens hjemløshed, hvor vi behandler dem som varulve og vampyrer; dvs. kun halvt mennesker, væsener, vi ikke er ansvarlige for, men snarere er bange for eller, som digtet slutter opgivende med henvisning til de hjemløse og sindssyges store vilde hunde: "dem er vi ligeglade med her i vores / raske, sunde sind, der har et hjem at være hjemme i".

Laugesen er ikke alene med sin bidende kritik af den danske velværelse med dens indelukkede selvtilfredshed bygget op omkring hjemmets fire vægge, befæstet af en carport og bortforklaret med en distriktspsykiatri, vi bilder os ind, vi tror kan hjælpe den syge i tilstrækkelig grad dér, hvor han er, men som ifølge digtet ikke kan modvirke de udstødtes reduktion til spam, skrot, skrammel og snot. Mens en lidt ældre digter som Peter Laugesen fokuserer indigneret på velfærdsstatens manglende evne til at løse alvorlige traditionelle sociale problemer, da er yngre forfattere typisk mere optagede af de nye problemer, som Laugesens 'vi' konfronteres med i 'vores' mere eller mindre succesfulde 'velværelser' (som slet ikke er så sikre endda),

bl.a. i form af angst som hos Dennis Gade Kofoed i *Superhelte i det hele taget* (2009), hvor en hjemløs biperson virker mere i kontrol end hovedpersonen, der har arbejde, hjem, kone og barn og en masse angst og svag selvfølelse, han delvist håndterer ved at leve i en tegneserieverden; oplevelsen af stigende utilfredshed med tilværelsen i den ellers udefra set perfekte verdensmestertilværelse som privilegerede radicool medlemmer af den kreative overklasse i København i Nikolaj Zeuthens *Verdensmestre – en historie fra 00'erne* (2010); eller tvivlen, frustrationerne og problemerne, når et lesbisk par overvejer graviditet i Kristina Nya Glaffeys *Padder og krybdyr* (2012). Den nyere velfærds-skeptiske danske litteratur behandler også sådanne luksusproblemer indefra, og en af dens store udfordringer er at finde måder at tale alvorligt om reelle problemer, der i en global sammenhæng er både banale og dybt pinlige. Lars Skinnebach synes f.eks. i *I morgen findes systemerne igen* (2004) at se et problem ved, at velfærdsstaten biopolitisk ensretter befolkningen, idet den uddanner den og arbejder for at forlænge dens levealder (Schwartz og Simonsen 2013).

Laugesen, der er jævnaldrende med velfærdsstaten, fremstår ligesom sine arvtagere, der er født i den modne velfærdsstat, ikke som den store tilhænger af velfærdsstaten, i hvert fald ikke ukritisk. Og digterne har da også – måske siden Platon forviste dem fra Republikken – næret en vis mistro til denne bureaukratiske størrelse, staten. I lyset af diverse historiske og samtidige regimers behandling af forfattere og kunstnere, der på forskellig vis ytrer kontroversielle tanker og holdninger, er det ikke underligt. Men i forhold til velfærdsstaten er det paradoksalt, al den stund velfærdsstaten til en vis grad betaler festen i forhold til digtere, der ikke uden massiv statsstøtte kan overleve og være frie til at skabe på et så lille marked som det danske. Støtten gives både direkte gennem legater og forskellige støtteordninger og indirekte i form af muligheden for dels at modtage de samme velfærdsstatslige ydelser som alle andre borgere og derigennem overleve, dels for at optræde i den statsstøttede kulturindustri som oplæser, underviser eller på anden måde som ekspert. Den traditionelle velfærdsstats ide om at bruge statsmagten imod markedet trives stadig på kunst- og kulturområdet herhjemme, al den stund markedet og markedskræfterne gør deres store indtog i velfærdsstaten med skabelsen af konkurrencelignende forhold på de fleste andre områder. På den anden side øger denne ud-

strakte, pædagogisk imødekommende, velmenende og smilende varme statslige hånd, der står fast på armslængdeprincippet, måske digternes statsskepsis, for så vidt de er bange for at blive kompromitteret og anklaget for at være blevet blødgjort i statens øllebrød. Men det har jo netop også siden 1960'erne været god velfærdsstatlig kulturpolitik at forvente, at digterne skal være kritiske, skeptiske, stille spørgsmål til magten og autoriteterne. En grundantagelse bag den velfærdsstatlige kulturpolitik har været, at støtten til forfatterne skal sikre deres uafhængighed og give dem mulighed for det værdi- og samfundskritiske poetiske virke, som antages at være afgørende for demokratiets opretholdelse. Som Villy Sørensen berømmeligt sagde i 1965 i en kronik: "Ligesom diktaturstaten ganske logisk forbyder den originale kunst for at opretholde sig selv, er det ganske logisk, at den demokratiske stat begunstiger kunsten – for at opretholde sig selv. Loven om statens kunstfond er det officielle udtryk for, at staten har anerkendt kunstens opposition lige så vel som den politiske opposition". Den virkelig skeptiske udlægning af den udbredte velfærdskepsis i dansk litteratur ville være, at det er litteraturens måde at forblive statsstøtteværdig på – dvs. simpelthen et antageligvis uerkendt udslag af, at velfærdsstatens efterspørgsel på selvkritik skaber sin egen poesi. Og det er slet ikke ment som en kritik. Tværtimod.

Litteratur

- Hansen, Nils Gunder (red.). *Velfærdsfortællinger: Om dansk litteratur i velfærdsstatens tid*. Gyldendal, 2010.
- Laugesen, Peter. *Fotorama*. Borgen, 2009.
- Mai, Anne-Marie (red.). *Kættene, kællinger, kontormænd og andre kunstnere: Forfatterroller i den danske velfærdsstat*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2013.
- Schwartz, Camilla og Peter Simonsen, "Velfærdsforestillinger om sund aldring: Eksempler i tekster fra Sundhedsstyrelsen, Dorrit Willumsen og Lars Skinnebach", *European Journal of Scandinavian Studies* 42, 3 (2013): 226-34.
- Simonsen, Peter og Jakob Stougaard-Nielsen (red.). *Literature, Welfare and Well-Being*. A Special Issue of *Scandinavica* 50, 1 (2011).
- Simonsen, Peter. *Livslange liv: Plejehjemsromaner og pensionsfortællinger fra velfærdsstaten*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2014.